Stručni rad

Smisao odgoja u suvremenoj školi – između vrijednosti i izazova 21. stoljeća

Karmen Hans–Jalšovec, dipl.pedagog,

I. osnovna škola Varaždin

Sažetak

Odgoj predstavlja temelj razvoja pojedinca i društva te jednu od najvažnijih sastavnica odgojno-obrazovnoga procesa. Premda se društvene okolnosti, tehnologija i način života neprestano mijenjaju, temeljna svrha odgoja ostaje usmjerena na razvoj odgovorne, samostalne, empatične i moralne osobe. U radu se promišlja o smislu odgoja kroz prikaz njegovih temeljnih obilježja, uloge obitelji, škole i drugih odgojnih čimbenika te važnosti odgojne komunikacije i sustava vrijednosti. Posebna se pozornost posvećuje suvremenim izazovima koje donose digitalizacija, umjetna inteligencija, globalizacija i cjeloživotno učenje. Zaključuje se kako odgoj nije moguće promatrati odvojeno od obrazovanja te da upravo učitelji, u suradnji s roditeljima i širom društvenom zajednicom, imaju ključnu ulogu u stvaranju poticajnoga okruženja za cjelovit razvoj djece i mladih.

Ključne riječi: odgoj, vrijednosti, škola, učitelj, odgojna komunikacija, cjeloživotno učenje

1. Uvod

Život svakog pojedinca smješten je u određenu društvenu stvarnost koja oblikuje njegove vrijednosti, stavove i ponašanje. Ono što ljudi smatraju svojom stvarnošću predstavlja svijet vrijednosti i obveza koje daju odgovor na pitanja što trebamo činiti i kakvi ljudi želimo postati. Upravo se u tom kontekstu odgoj promatra kao proces formiranja čovjeka, složena i dinamična pojava koja se neprestano razvija zajedno s društvom i njegovim potrebama. Odgoj je istodobno društveni, personalni i aksiološki proces jer se ostvaruje u zajednici, usmjeren je na razvoj pojedinca te počiva na usvajanju vrijednosti koje oblikuju čovjekov odnos prema sebi, drugim ljudima i društvu u cjelini [7]. Odgoj je jedan od temeljnih čimbenika razvoja svake osobe. Njegova se važnost očituje u cjelovitom razvoju čovjeka, izgradnji moralnih načela, oblikovanju stavova i odgovornom uključivanju u društveni život. Premda su se tijekom povijesti mijenjali odgojni ciljevi, metode i društvene okolnosti, temeljna svrha odgoja ostala je nepromijenjena – pomoći pojedincu da razvije svoje potencijale i izraste u odgovornu, samostalnu i društveno osjetljivu osobu.

Suvremeno društvo donosi nove izazove koji značajno utječu na odgoj djece i mladih. Razvoj digitalnih tehnologija, umjetne inteligencije i društvenih mreža promijenio je način na koji učenici uče, komuniciraju i oblikuju vlastiti sustav vrijednosti. Uz brojne mogućnosti koje takvo okruženje pruža, pojavljuju se i novi izazovi poput prekomjerne izloženosti informacijama, digitalnog nasilja, dezinformacija i smanjene kvalitete neposredne komunikacije. Zbog toga se od škole danas očekuje da, uz obrazovnu, još snažnije ostvaruje svoju odgojnu ulogu te razvija kritičko mišljenje, odgovornost, empatiju i digitalnu pismenost učenika [8]. Odgoj nije moguće promatrati odvojeno od obrazovanja jer su ta dva procesa međusobno isprepletena i usmjerena zajedničkom cilju – cjelovitom razvoju čovjeka. Uloga škole pritom nadilazi prijenos znanja te uključuje stvaranje poticajnoga okruženja u kojem učenici razvijaju vrijednosti, socijalne kompetencije i odgovornost za vlastite postupke. Upravo zato promišljanje o smislu odgoja i njegovoj ulozi u suvremenom društvu ostaje jedno od temeljnih pitanja pedagogije i odgojno-obrazovne prakse.

2. Odgoj kao temelj razvoja čovjeka i društva

Odgoj je prastari društveni fenomen koji postoji otkad postoji i ljudska zajednica. On predstavlja jednu od temeljnih ljudskih potreba te istodobno osnovno ljudsko pravo. Organizirani oblici odgoja i obrazovanja razvijali su se usporedno s razvojem društva, no smisao odgoja ostao je nepromijenjen – omogućiti čovjeku razvoj vlastitih sposobnosti, usvajanje vrijednosti i pripremu za odgovoran život u zajednici [7]. Čovjek kao društveno biće svoju egzistenciju ostvaruje u zajednici s drugim ljudima. Upravo zbog toga odgoj nije moguće promatrati samo kao prijenos znanja ili oblikovanje poželjnih obrazaca ponašanja. On obuhvaća razvoj cjelovite osobnosti kroz usvajanje moralnih, društvenih, kulturnih i životnih vrijednosti koje pojedincu omogućuju aktivno i odgovorno sudjelovanje u društvu.

Odgoj ima istodobno individualnu i društvenu dimenziju. S jedne strane omogućuje razvoj osobnih potencijala, samostalnosti i samoostvarenja, a s druge strane priprema pojedinca za život u zajednici u kojoj će svojim znanjem, radom i ponašanjem pridonositi općem dobru. Uspješan odgoj stoga podrazumijeva ravnotežu između

osobnih potreba pojedinca i odgovornosti prema društvu. Tijekom povijesti društva su različito određivala odgojne ciljeve, no zajedničko im je bilo nastojanje da mlađe generacije usvoje sustav vrijednosti na kojem zajednica počiva. U suvremenom demokratskom društvu naglasak više nije na bezuvjetnom prihvaćanju autoriteta, nego na razvoju kritičkog mišljenja, odgovornosti, suradnje i međusobnog poštovanja. Upravo zato odgoj danas podrazumijeva stvaranje okruženja koje potiče dijalog, razumijevanje različitosti i aktivno sudjelovanje pojedinca u društvenom životu [1].

Odgoj se ne ostvaruje samo unutar odgojno-obrazovnih ustanova. Na razvoj djece i mladih utječu brojni čimbenici poput obitelji, vršnjaka, medija, lokalne zajednice i kulture u kojoj odrastaju. Posljednjih godina njihov se utjecaj dodatno proširio razvojem digitalnih tehnologija. Internet, društvene mreže i umjetna inteligencija omogućuju brz pristup informacijama, ali istodobno povećavaju potrebu za razvojem kritičkog promišljanja, medijske pismenosti i odgovornog ponašanja u digitalnom okruženju [8].Odgoj zato danas ima dodatnu zadaću – pomoći mladima da među velikom količinom informacija prepoznaju vrijednosti koje doprinose njihovom osobnom razvoju i dobrobiti zajednice. Uloga škole pritom nije samo prenositi znanja, nego stvarati uvjete u kojima će učenici razvijati odgovornost, empatiju, samostalnost i sposobnost donošenja promišljenih odluka.

3. Obitelj – najvažniji čimbenik odgoja

Odgojni proces ostvaruje se kroz međusobno djelovanje različitih čimbenika koji svojim utjecajem oblikuju razvoj djeteta. Iako se odgoj odvija tijekom cijelog života, njegovi se temelji postavljaju u najranijem djetinjstvu, ponajprije u obitelji, a zatim se nastavljaju razvijati u školi i široj društvenoj zajednici. Obitelj predstavlja prvo i najvažnije odgojno okruženje u kojem dijete stječe iskustva o međuljudskim odnosima, odgovornosti, poštovanju i suradnji. Upravo u obitelji dijete razvija osjećaj sigurnosti, pripadnosti i povjerenja te usvaja prve vrijednosti koje će oblikovati njegov odnos prema sebi i drugima. Roditelji svojim primjerom imaju snažan utjecaj na razvoj djetetove osobnosti. Djeca mnogo više uče promatrajući ponašanje odraslih nego slušajući njihove savjete. Zato je dosljednost između riječi i postupaka jedan od najvažnijih preduvjeta uspješnog odgoja. Roditelji koji pokazuju razumijevanje, postavljaju jasne granice i istodobno razvijaju djetetovu samostalnost stvaraju temelje za razvoj odgovorne i emocionalno stabilne osobe.

Suvremeni način života donio je brojne promjene u obiteljskim odnosima. Ubrzan tempo života, profesionalne obveze roditelja i sve veća prisutnost digitalnih tehnologija često smanjuju vrijeme provedeno u zajedničkim aktivnostima. Upravo zato kvaliteta zajedničkog vremena, otvorena komunikacija i međusobno povjerenje postaju važniji nego ikada prije [8].

4. Škola i učitelj kao nositelji odgojnoga procesa

Uz obitelj, škola predstavlja najvažniju odgojno-obrazovnu ustanovu u kojoj se sustavno i planski razvijaju znanja, vještine, stavovi i vrijednosti potrebne za život u suvremenom društvu. Ona nije samo mjesto stjecanja obrazovanja, nego i zajednica u kojoj učenici svakodnevno razvijaju osjećaj odgovornosti, pripadnosti, suradnje i

međusobnog poštovanja. Posebnost škole proizlazi iz činjenice da učenik u njoj prvi put postaje dio šire društvene zajednice. Upravo ondje uči prihvaćati različitosti, poštovati zajednička pravila, surađivati s vršnjacima i preuzimati odgovornost za vlastite postupke. Škola tako predstavlja poveznicu između obitelji i društva te ima važnu ulogu u pripremi učenika za aktivno građanstvo. Odgojna uloga škole ne ostvaruje se samo tijekom nastavnog procesa nego i kroz cjelokupno školsko ozračje. Kulturne priredbe, izvannastavne aktivnosti, suradnja s lokalnom zajednicom, humanitarne akcije, školski projekti i svakodnevni odnosi među učenicima i učiteljima stvaraju prilike u kojima se razvijaju odgovornost, solidarnost i osjećaj zajedništva. Upravo zato odgoj nije zasebna aktivnost, nego sastavni dio svakodnevnog života škole.

Posebna odgovornost pritom pripada učitelju. Njegova stručnost važan je preduvjet kvalitetnog poučavanja, ali odgojna uloga učitelja očituje se ponajprije u osobnom primjeru, dosljednosti i načinu na koji gradi odnose s učenicima. Učenici vrlo brzo prepoznaju pravednost, iskrenost i poštovanje te upravo takve osobine predstavljaju temelj učiteljskog autoriteta. Suvremeni autoritet više se ne temelji na formalnom položaju učitelja, nego na međusobnom povjerenju, stručnosti i kvalitetnoj komunikaciji [1]. Učitelj danas djeluje kao mentor, organizator učenja i odgojni uzor. Njegova je zadaća poticati učenike na samostalno razmišljanje, suradnju i odgovorno donošenje odluka te stvarati ozračje u kojem se svaki učenik osjeća prihvaćenim i sigurnim. Takvo okruženje doprinosi razvoju samopouzdanja, unutarnje motivacije i osjećaja pripadnosti školi, što pozitivno utječe i na uspješnost u učenju [4].

5. Odgojna komunikacija – temelj kvalitetnih odnosa

Odgoj se ostvaruje međuljudskom komunikacijom. Ona nije samo prijenos informacija između učitelja i učenika, već proces međusobnog razumijevanja, prihvaćanja i izgradnje odnosa koji omogućuju cjelovit razvoj djeteta. Kroz komunikaciju učenici usvajaju vrijednosti, razvijaju osjećaj pripadnosti te uče kako izražavati vlastita mišljenja uz uvažavanje drugih. Odgojna komunikacija ostvaruje se svakodnevno – tijekom nastave, odmora, izvanučioničkih aktivnosti, razgovora s roditeljima i rješavanja različitih životnih situacija. Svaka riječ, pogled ili postupak učitelja može imati snažan odgojni učinak. Zbog toga učenici često više pamte način na koji su se osjećali u pojedinim situacijama nego sadržaj koji su toga dana učili.

Posebno je važna usklađenost između riječi i djela. Učenici prihvaćaju vrijednosti koje učitelj svakodnevno živi mnogo lakše nego one o kojima samo govori. Upravo zbog toga osobni primjer ostaje jedno od najsnažnijih odgojnih sredstava. Učitelj koji pokazuje poštovanje, pravednost, odgovornost i empatiju svojim ponašanjem svakodnevno potvrđuje vrijednosti koje želi razvijati kod učenika. Važan dio odgojne komunikacije predstavlja i suradnja s roditeljima. Budući da se odgoj ostvaruje istodobnim djelovanjem obitelji i škole, partnerski odnos temeljen na međusobnom povjerenju i otvorenoj komunikaciji predstavlja jedan od preduvjeta uspješnog odgojnog djelovanja. Razmjena informacija, zajedničko rješavanje problema i usklađenost odgojnih postupaka pridonose stvaranju sigurnog i poticajnog okruženja za razvoj djeteta.

U suvremenim okolnostima odgojna komunikacija dobiva i novu dimenziju. Sve češća uporaba digitalnih platformi, elektroničke komunikacije i umjetne inteligencije otvara

nove mogućnosti suradnje između škole, učenika i roditelja, ali istodobno zahtijeva razvoj digitalne odgovornosti, zaštite privatnosti i etičnog korištenja tehnologije [3]. Upravo zato komunikacija ostaje jedan od najvažnijih alata odgojnoga djelovanja, bez obzira na način na koji se ostvaruje.

6. Suvremeni izazovi odgoja

Odgoj se danas odvija u društvu obilježenom ubrzanim tehnološkim razvojem, globalizacijom i stalnim društvenim promjenama. Sve veća dostupnost informacija, razvoj digitalnih tehnologija i umjetne inteligencije, promjene u obiteljskim odnosima te utjecaj društvenih mreža stvaraju potpuno novo okruženje u kojem djeca odrastaju. Takve okolnosti donose brojne mogućnosti za učenje i razvoj, ali istodobno otvaraju i niz odgojnih izazova. Jedan od njih odnosi se na usklađivanje različitih odgojnih utjecaja. Dijete danas istodobno prima poruke iz obitelji, škole, vršnjačke skupine, medija i digitalnog okruženja. One često nisu usklađene, zbog čega djeca mogu teško razlikovati trajne vrijednosti od prolaznih društvenih trendova. Upravo zato suvremeni odgoj ne može se temeljiti samo na prenošenju pravila ponašanja, nego mora razvijati sposobnost kritičkog promišljanja, odgovornog odlučivanja i samostalnog vrednovanja informacija [8].Posebnu pozornost potrebno je posvetiti razvoju digitalne i medijske pismenosti. Djeca i mladi svakodnevno koriste digitalne tehnologije kao prirodan dio svojega života. Međutim, odgovorno korištenje interneta, zaštita osobnih podataka, prepoznavanje dezinformacija i etično korištenje umjetne inteligencije postaju nove odgojne zadaće škole. Uloga učitelja nije ograničena na poučavanje korištenju digitalnih alata, već uključuje razvoj digitalnog građanstva koje podrazumijeva odgovorno, sigurno i kritičko sudjelovanje u digitalnom društvu [3].

Istodobno, suvremena škola sve više prepoznaje važnost razvoja socijalno-emocionalnih kompetencija. Empatija, suradnja, samoregulacija, otpornost i odgovornost predstavljaju temelj uspješnog osobnog razvoja, ali i kvalitetnih međuljudskih odnosa. Učenici koji razvijaju ove kompetencije lakše se nose sa školskim izazovima, uspješnije surađuju s drugima te pokazuju veću motivaciju za učenje [2]. Sve navedeno potvrđuje kako odgoj nije moguće promatrati kao završeni proces koji završava školovanjem. Naprotiv, suvremeno društvo zahtijeva spremnost na cjeloživotno učenje, prilagodbu promjenama i stalni osobni razvoj. Upravo zato odgoj treba promatrati kao trajni proces razvoja čovjeka koji mu omogućuje da odgovorno djeluje u zajednici, poštuje različitosti i aktivno doprinosi društvu.

7. Zaključak

Odgoj je temeljna sastavnica razvoja pojedinca i društva te ga nije moguće promatrati odvojeno od obrazovanja. Premda se društvene okolnosti, tehnologija i način života neprestano mijenjaju, njegova temeljna svrha ostaje nepromijenjena – razvijati odgovorne, samostalne, empatične i moralne osobe sposobne za aktivno sudjelovanje u zajednici. Suvremena škola nalazi se pred izazovom usklađivanja tradicionalnih odgojnih vrijednosti s potrebama digitalnog društva. Razvoj umjetne inteligencije, globalizacija i sve veća prisutnost digitalnih tehnologija zahtijevaju nove kompetencije, ali istodobno potvrđuju da nijedna tehnologija ne može zamijeniti odgojnu ulogu učitelja. Njegov osobni primjer, profesionalnost, kvaliteta komunikacije i sposobnost stvaranja poticajnoga razrednog ozračja ostaju najvažniji čimbenici uspješnog odgojno-obrazovnog rada.

Odgoj se ostvaruje u svakodnevnim odnosima između učenika, učitelja, roditelja i šire društvene zajednice. Upravo kroz međusobno poštovanje, odgovornost, suradnju i otvorenu komunikaciju stvaraju se uvjeti za razvoj cjelovite osobnosti djeteta. Stoga smisao odgoja nije samo pripremiti učenike za buduće zanimanje, nego ih osposobiti za odgovoran, ispunjen i smislen život u društvu koje se neprestano mijenja.

8.Literatura:

[1.] Biesta, G. (2020). *Educational Research: An Unorthodox Introduction*. Bloomsbury Academic.
[2.] Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. (2023). *What Is Social and Emotional Learning?* https://casel.org
[3.] European Commission. (2020). *LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence*. Publications Office of the European Union.
[4.] Hattie, J. (2023). *Visible Learning: The Sequel*. Routledge.
[5.] Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). *Nacionalni kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje*. Zagreb.
[6.] OECD. (2021). *OECD Skills Outlook 2021: Learning for Life*. OECD Publishing.
[7.] Pastuović, N. (2012). *Obrazovanje i razvoj*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
[8.] UNESCO. (2021). *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. UNESCO Publishing.